

casate originarie, ovvero coloro che non avevano ottenuto un titolo di indigenato. "Si trattava di uno schema di rifiuto nei confronti dei foresti che [...] non aveva solamente lo scopo di emarginare gli estranei, ritenuti portatori di valori in qualche modo alternativi, quanto piuttosto di impedire una più estesa suddivisione e parcellizzazione delle quote-parti comunali" (p. 103).

Prima di Campofornio. La diffusione delle massime francesi in Friuli e nelle campagne della Repubblica di Venezia (pp. 111-121). Nel periodo antecedente la firma del noto trattato, con il quale Napoleone cedette i territori ex veneti agli Asburgo, le forze militari della Serenissima erano decisamente deboli e non avrebbero potuto opporre alcuna resistenza in caso di un attacco esterno. Le fortezze ed i presidi si presentavano in un profondo degrado. La campagna d'Italia guidata da Napoleone Bonaparte non conobbe ostacoli e gli scontri armati non fecero altro che ribadire l'abilità militare del generale corso. L'arrivo delle truppe francesi e l'insediamento delle prime municipalità democratiche provocarono non poche reazioni ostili da parte dei contadini veneti. Per accattivarsi la fiducia della popolazione rurale, i francesi adottarono una serie di provvedimenti, come la diminuzione dei prezzi di alcuni prodotti di largo consumo, la sospensione del pagamento delle rendite, l'abolizione delle decime ecc. accolte benevolmente, suscitando pure un certo consenso. In realtà si trattò soltanto di un progetto demagogico e propagandistico, ma ben presto aumentarono i gravami, le requisizioni e le contribuzioni forzate per l'esercito. Perciò tra la primavera e l'estate del 1797 in molti distretti rurali scoppiarono tumulti e disordini. Migliaia di contadini inalberarono il vessillo col Leone marciano. Dilagarono per la campagna e giunsero persino a minacciare i maggiori centri urbani. Non dimentichiamo che il Friuli degli ultimi decenni del XVIII secolo fu contrassegnato da tutta una serie di tumulti e di agitazioni nelle campagne, "talvolta in concomitanza con i processi di modernizzazione dell'economia agricola e con un ulteriore allargamento delle prerogative feudali" (p. 117).

Lo spaventevole flagello dell'agricoltura. Furti campestri e diritti consuetudinari nel Friuli occidentale di fine '800 (pp. 123-148) è l'ultimo saggio del libro, e si sofferma su un problema inerente il Friuli all'indomani dell'annessione al Regno d'Italia. La pressione fiscale, con tasse sul sale e sul macinato, aveva provocato un notevole malcontento in quasi tutto il regno sabauda, che fu duramente represso dalla polizia e dall'esercito. "In Friuli manifestazioni popolari di protesta scoppiarono nei circondari di Udine e di Pordenone per poi investire gran parte dei villaggi e dei centri rurali nei comprensori della pianura, già alla fine del dicembre del '68, pochi giorni prima dell'entrata in vigore della legge che imponeva una tassa sulla macinazione dei cereali" (p. 125). Nonostante i disordini e le sollevazi-

one dei friulani, gli stessi non si possono però paragonare ai violenti tumulti che interessarono il resto del regno "né si ripeterono quegli episodi di brutalità esasperata che in un passato -anche di fine '700- avevano sconvolto i villaggi e i distretti feudali friulani" (p. 125). Anche nel nuovo contesto statale il contrabbando non venne meno. Nel 1890 circa il 20% di tutte le denunce penali depositate negli uffici della Procura di Udine riguardavano proprio questa attività proibita.

Kristjan Knez

Giovanni Radossi: MONUMENTA HERALDICA JUSTINOPOLITANA. STEMMI DI RETTORI, DI FAMIGLIE NOTABILI, DI VESCOVI E DELLA CITTÀ DI CAPODISTRIA. Collana degli Atti, n. 21. Rovigno-Trieste, Centro di ricerche storiche Rovigno, 2003, 480 str.

Pred kratkim je ob finančni pomoči Dežele Veneto pri Središču za zgodovinske raziskave v Rovinju izšel 21. zvezek v seriji "Collana degli Atti" z naslovom *Monumenta Heraldica Justinopolitana. Stemmi di rettori, di famiglie notabili, di vescovi e della città di Capodistria*. Kot izdajatelj te vsebinsko bogate in zajetne publikacije, ki šteje 480 strani, nastopajo Unija Italijanov na Reki, Ljudska univerza v Trstu in Pokrajinski muzej Koper.

Avtor, prof. Giovanni Radossi, je raziskave in obdelavo koprškega heraldičnega in epigrafskega gradiva zastavil že pred sedmimi leti, potem ko je v Aktih rovinjskega Središča za zgodovinske raziskave doslej že obdelal večino heraldičnega gradiva drugih istrskih mest. V nasprotju s tem je koprsko heraldično gradivo neprimerno obsežnejše in tudi bolj raznoliko. Vseh dokumentiranih in obdelanih grbov je 423, v publikaciji pa so tako kot za druga istrska mesta vključeni tudi levi sv. Marka, plemiški škofovski grbi in grbi, upodobljeni na platnih, listinah, dokumentih itd.

Koprski heraldični fond je razpršen na številnih krajih ožjega mestnega jedra, zlasti na zgradbah, ki obdajajo Titov trg: Pretorski palači, Foresteriji, Armeriji, Loggi in stolnici z mestnim stolpom. Večje število grbov najdemo tudi na stavbah, ki obkrožajo Trg Brolo, in na Prešernovem trgu, kar 142 pa jih je v atriju in lapidarju ter v depojih Pokrajinskega muzeja Koper. Med grbi jih največ pripada plemiškim grbom koprskih podestav in kapitanov (164), koprskim plemiškim družinam (148), grbom koprskih škofov in prelatov (33), grbom koprške komune (15), simbolom in znakom združenj in bratovščin, nekaj je tudi grbov, katerih pripadnost še ni ugotovljena oziroma pripadajo različnim drugim zvrstem.

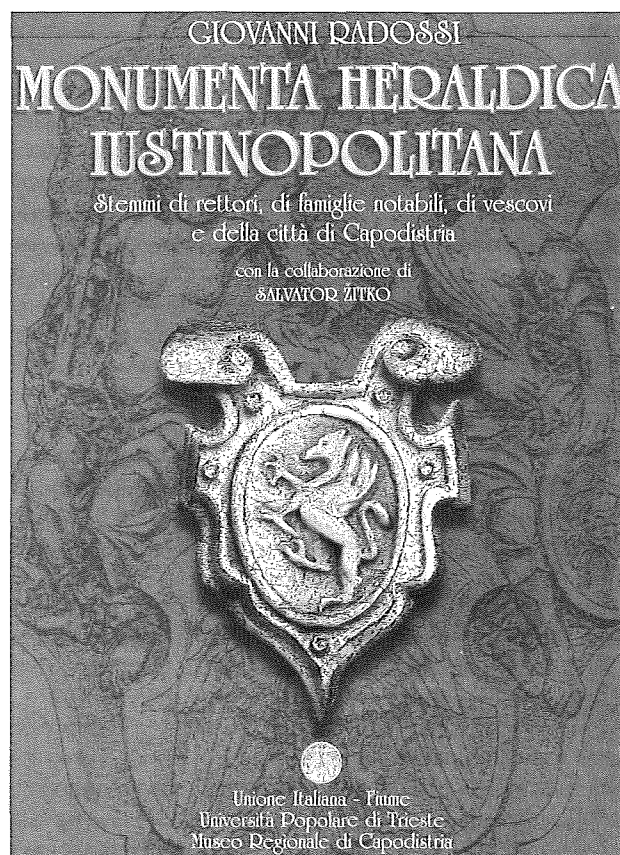
Tolikošno število kamnitih grbov pomeni dragoceno in zelo zanimivo zgodovinsko in heraldično pričevanje, ki

je velikega pomena tako zaradi 119 koprskih plemiških družin kot zaradi časovnega razpona med letoma 1269 (spominska plošča Marina Morosinija v atriju koprskega muzeja) in 1835. Zlasti je pri heraldičnem gradivu Kopra očitna prevlada grbov beneških podestatov in kapitanov ter cerkvenih dostojanstvenikov, ki kažejo na to, da je bilo mesto skozi stoletja upravno-politična in gospodarska prestolnica beneške Istre ter sedež škofije. Svoje raziskave oziroma identifikacijo koprskih grbov je avtor naslonil na številne vire in literaturo, ki je posebej navedena v bibliografiji v dodatku, sicer pa je ob zgodovinskem uvodu, ki osvetljuje razvoj in rast Kopra v času Serenissime, osrednji del publikacije namenjen heraldičnemu korpusu, ki je obdelan in predstavljen po abecednem vrstnem redu. Kataložni del poleg podrobnega opisa vsakega grba in lokacije, dimenzij in bibliografskih podatkov prinaša tudi bogato ilustrativno gradivo, ki sta ga pripravila muzejski restavrator Alojz Umek in ing. arh. Bruno Poropat iz Rovinja. Avtor G. Radossi je uporabil tudi slikovno gradivo Ranieri Maria Cossarja iz obdobja med obema vojnama, ki ga je leta 1977 s finančno pomočjo Dežele Veneto odkupilo Središče za zgodovinske raziskave v Rovinju.

Uvodne misli k delu je zapisal ugledni strokovnjak za heraldiko Giorgio Aldrighetti, zunanji član Italijanskega inštituta za heraldiko in genealogijo, avtor številnih del o heraldiki. Eno zadnjih z naslovom "L'araldica e il leone di San Marco, Venezia 2002, osvetljuje heraldiko nekdanje Beneške republike. Delo Monumenta Heraldica Justinopolitana Aldrighetti označuje za zanimivo in privlačno novost na področju heraldične publicistike ter obenem pripominja, da si Koper zasluži takšno monumentalno historično-heraldično delo, saj smo ga vedno imeli "za heraldični traktat pod milim nebom", toliko grbov namreč krasi najrazličnejše stavbe in spomenike tega mesta. Pri tem izraža upanje, da bo tudi današnje prebivalstvo čutilo potrebo po večji ljubezni in zanimanju za to zanimivo in učeno pomožno zgodovinsko vedo, ki je današnjim generacijam po vsej verjetnosti precej odmaknejna in tuja. Seveda njegove misli kot tudi sama publikacija zastavljajo vprašanje, kolikšen je bil doslej prispevek samih koprskih institucij oziroma posameznih strokovnjakov pri raziskavah, predstavitvi in zaščiti heraldičnega gradiva. Glede na to, da je skoraj polovica heraldičnega in epigrafskega materiala vključena v muzejsko zbirko in je tam tudi ustrezno prezentirana, je logično, da so bile dosedanje raziskave povezane predvsem s to ustanovo, in sicer od samih začetkov njenega delovanja v letih pred I. svetovno vojno. Pomemben prispevek sta tako pri zbiranju kot raziskovanju heraldičnega gradiva dala Antonio Alisi in Ranieri Mario Cossar v času med obema vojnama, v povojnem času pa se je muzejska heraldična zbirka znatneje obogatila šele v devetdesetih letih ob prenovi Pretorske palače (1996/97), ko so bile nekatere najbolj ogrožene heraldične kompozicije prenesene v muzej in

vzidane v vhodnem atriju. Hkrati s tem je muzejska ustanova leta 1998 pripravila tudi obsežnejšo razstavo reprezentančnega gradiva s pročelja Pretorske palače z naslovom "Pax in hac civitate et in omnibus abitantibus in ea". /Reprezentančno kiparstvo na pročelju Pretorske palače v Kopru/. Razstavo, s katero je muzejska ustanova gostovala na sedežu Accademie dei Concordi v Rovigu (Italija), v Zavičajnem muzeju grada Rovinja (Hrvatska) in na gradu Bogenšperk pri Litiji, sta pripravila in oblikovala muzejski kustos za umet. zgodovino Edvilijo Gardina in restavrator Alojz Umek, sicer avtor 109 risb koprskih grbov v navedenem delu *Monumenta Heraldica Justinopolitana*.

Pri nastajanju tega doslej najobsežnejšega dela o koprski heraldiki je torej muzejska ustanova sodelovala od samega začetka. Rovinjskemu središču za zgodovinska raziskovanja je dostavila domala kompletno fotodokumentacijo heraldičnega in epigrafskega gradiva z vsemi potrebnimi podatki, prav gotovo pa je bil izjemno pomemben prispevek v tehnično in likovno dovršenih risbah muzejskega restavratorja Alojza Umeka, medtem ko sta pri fotografskem delu sodelovala Dušan Podgornik in kasneje Jure Čeh, dragocen pa je bil pri pripravi grafičnega gradiva tudi fotografski fond Jake Jeraše. Z rovinjske strani sta pri pripravi fotografskega gradiva sodelovala Alessio Radossi in Nicolò Sponza, pri

pripravi ilustrativnega gradiva pa, kot že rečeno, ing. arh. Bruno Poropat.

Po delu A. Cherinija in P. Gria *Bassorilievi araldici ed epigrafici di Capodistria dalle origini al 1945* (Trst, 2001) je torej delo rovinjskega Središča za zgodovinske raziskave prav gotovo doslej najbolj temeljito in verodostojno, saj v največji možni meri odslíkava današnje stanje koprškega heraldičnega gradiva. Ob siceršnjem zadovoljstvu morda ostaja nekaj grenkega priokusa ob nekaterih spoznanjih, ki so v tem prostoru opazna že kar nekaj časa: vse premalo je pozornosti in podpore pri odgovornih občinskih strukturah, ki so dolžne skrbeti za lastno kulturno dediščino ter obenem zagotoviti sredstva, da bi tako pomembna publikacija izšla tudi v slovenskem jeziku. V sami publikaciji pre pogosto bodejo v oči tudi nekatere neustrezne in ne-kvalitetne grafične priloge, ki ob tehnično in likovno dovršenih risbah Alojza Umeka tu in tam kazijo to sicer zelo dragoceno in pomembno delo o koprski heraldiki, ki se sicer slovenskemu bralcu nekoliko približa le s slovenskim povzetkom, pa še ta se ne postavlja s korektnim prevodom in slovnično ter slogovno urejenim tekstom.

Salvator Žitko

Lovorka Čoralič: HRVATI U PROCESIMA MLETAČKE INKVIZICIJE. Zagreb, Hrvatski institut za povijest – Dom i svijet, 2001, 195 str.

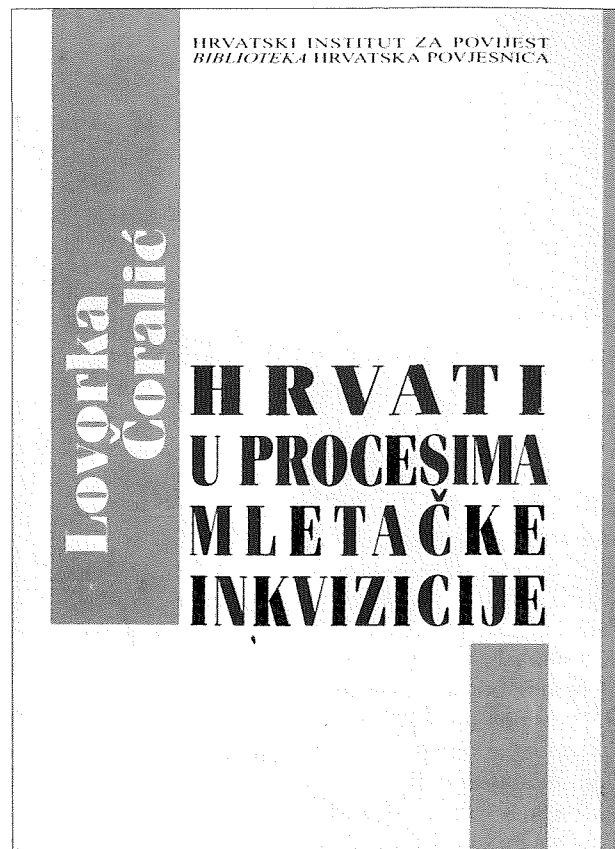
U GRADU SV. MARKA. POVIJEST HRVATSKE ZAJEDNICE U MLECIMA. Zagreb, Golden marketing, 2001, 522 str.

ŠIBENČANI U MLECIMA. Knjižnica Faust. Šibenik, Gradska knjižnica Juraj Šižgorić, 2003, 280 str.

Lovorka Čoralič, mlada hrvaška zgodovinarica, nas v zadnjem času redno preseneča s kvalitetnimi monografijami, ki se ukvarjajo z demografsko problematiko, predvsem z vzhodno-jadranskim naseljevanjem v Benetkah.

Kot dobra poznavalka čezjadranskih migracij (predvsem hrvaškega izseljevanja na Apeninski polotok) avtorica v knjigi *Hrvati u procesima Mletačke inkvizicije* analizira pojavljanje Hrvatov pred sodišči beneške inkvizicije, katere namen je bil odkrivati, preprečevati in kaznovati vsak družbeni odklon, ki bi utegnil škodovati republiki.

V zgodnjem novem veku je Oficij (sodišče svete inkvizicije) prerasel v središčno ustanovo za nadzor nad verskim življenjem na celotnem ozemlju Serenissime. V sklopu fonda beneške inkvizicije državnega arhiva v Benetkah so tudi zapisniki procesov, ki so v Benetkah potekali med letoma 1541 in 1794. Zbranih je 150 svežnjev z več kot tisoč procesi. V 53 so kot priče ali obtoženi nastopale osebe, rojene na vzhodni jadranski oba-

li. Sodni procesi, opisani v knjigi, nikakor niso suhoparni pravno-politični in zgodovinski akti, saj nam nazorno prikazujejo življenje ljudi z vzhodnega Jadrana. Sicer je avtorica s to problematiko seznanila širšo javnost slovenske Istre že jeseni 1997, ko je na mednarodni konferenci o sistemih oblasti analizirala sodne procese beneških inkvizitorjev, pred katerimi so stali prebivalci Istre, Dalmacije, Boke in Bara.

Izdajatelja knjige sta Dom i svijet in Hrvatski institut za povijest, kjer je avtorica tudi zaposlena, glavni urednik pa je dr. Mirko Valentić.

U gradu sv. Marka. Povijest hrvatske zajednice u Mlecima je dopolnjena, popravljena in razširjena izdaja avtorine doktorske disertacije z naslovom *Hrvati u Mlecima* (Hrvati v Benetkah), zagovarjane leta 1998 na Filozofski fakulteti v Zadru. Napisana je na podlagi arhivskega gradiva, predvsem srednjeveških oporok, ki jih je avtorica obdelala v beneškem državnem arhivu v letih 1992 in 1994.

Knjiga ima 522 strani s predgovorom, petnajstimi poglavji, zaključkom v treh jezikih (hrvaškem, angleškem in italijanskem), obsežnim seznamom virov in literature, obilico prilog in kazalom toponimov, oseb ter predmetnim kazalom. Na koncu dela je še nekaj kratkih in jedrnatih stavkov o življenju in delu mlade perspektivne znanstvenice.